

μέλος πού όριστικά περίπου τελείωνε τήν τραγουδιστή όμιλία τους. (Τά όπωροφόρα τής 'Αθήνας)

Ό Σωτήρης Δημητρίου δημοσιεύοντας τό 2005 τά 'Όπωροφόρα τής 'Αθήνας πήρε τήν πιό κλειστή έως τότε στροφή τής λογοτεχνικής του διαδρομής. Δρασκελίζοντας τό ύφολογικό πλαίσιο τών προηγούμενων βιβλίων του, όριοθετημένο από τό ζόφο, τό ψυχικό τσάκισμα καί όχι σπάνια τή νοσηρότητα, δόθηκε μέ απρόσμενη όρμή στήν ελαφρότητα. Τό πιό αξιοθαύμαστο είναι πώς οί καινοφανείς άκκισμοί τής γραφής του δέν απειλήσαν στό ελάχιστο τή συγγραφική του βαρύτητα. Αντιθέτως, ή εϋτολμία του ήρθε νά κατακυρώσει τό εύρος τής δυναμικής του ως δημιουργού. Είναι επίσης αξιοπαρατήρητο πώς ή ιλαρότητα τών τελευταίων βιβλίων του διαχέεται από τούς ίδιους όμόκεντρους κύκλους πού ποτίζουν τή μέλαινα διηγηματογραφία του, τήν οικογένεια, τή νοσταλγία, τή γλώσσα, τόν έρωτα. Παρ' όλα αυτά ή επιλογή του νά ανοιχτεί sé μυθοπλαστικά πεδία υπέρλαμπρα από ξεγνοιασιά ήταν τελείως απρόσμενη καί άκρως παράτολμη· μία συγγραφική επιλογή πού καταδεικνύει τήν ώριμότητα του Δημητρίου, ό όποιος έμπιστεύεται τή χαρά στή γραφή του τή στιγμή ακριβώς πού έχει βεβαιωθεί, στό μέτρο του δυνατού ασφαλώς, για τήν καρποφορία αυτού του σμιξίματος. Ό ίδιος έχει απόλυτη επίγνωση τής επικινδυνότητας τής χειρονομίας πού αποτολμά στά 'Όπωροφόρα τής 'Αθήνας. Ξέρεi καλά πώς είναι:

Δύσκολο νά ανυψώσεις sé ανεκτά αναγνωστικά επίπεδα τήν εϋτελή θυμηδία.

Ακόμα δυσκολότερο είναι για τόν συγγραφέα νά αποσταξεί από τήν «εϋτελή θυμηδία» τήν ιδιοπροσωπία του ύφους του πού έλαμψε στον αντίποδά της. Η γραφή καλεΐται νά επιχειρήσει ένα φοβερό άλμα για νά γεφυρώσει τήν

Νόστιμον ήμας

Σωτήρης Δημητρίου, *Η σιωπή του ξερόχορτου*, Πατάκης, 'Αθήνα 2011, σ. 86

Στό τέλος του βιβλίου ό «σουσαμυδαλόμενος», χαϊδευτικά «μέλος», μετοικεί στήν Πόβλα, τή γενέτειρα του πλάστη του. Στήν πρωτοφανέρωτη για εκείνον γή θά τόν ύποδεχούν άκουσματα τραγουδιστά, ήχοχρώματα ανθρώπινα, αλλά περισσότερο χοϊκά, καθώς είχαν σμιλευτεί από τούς μελωδικούς αναπαλμούς τής φύσης. Από τά τραγούδια εκείνων τών ανθρώπων έκλυόταν καί επέστρεφε ξανά στή γή ένας ρυθμός θεόπεμπτος, γεννημένος από τό πανάρχαιο ζύωμα του ήπειρώτικου ιδιόλεκτου μέ τήν άρχέγονη μουσικότητα του ούρανού καί του χώματος.

Καί ή ψυχή τους φτερούγιζε στά ύψη μέ εκείνα τά λόγια άπ' τά τραγούδια τους, μ' εκείνο τό

ἀπόσταση ανάμεσα στην ὀδύνη καί τήν εὐφροσύνη. Μέ τήν ἐλάχιστη διασάλευση τῆς ἰσορροπίας τό κείμενο θά γκρεμοτσακιστεῖ συμπαρασύροντας τόν συγγραφέα.

“Ὅπως ὅμως σημειώνει ὁ Δημητρίου στό ἐν λόγω ἀφήγημα:

“Ὅταν θγαίνεις [...] ἀπ’ τό ὑπόστεγο μέ τόν κίνδυνο νά γίνεις μούσκεμα, περίγελο, νά πέσεις στόν γκρεμό καί στήν χλεύη, ἴσως νά ἔρθουν στήν ἐπιφάνεια πιό παράξενες ἀναγνωστικές εὐχαριστήσεις.

“Ὅταν ἐγκαταλείπεις ὁποιοδήποτε ὑπόστεγο σέ περιθάλλει καί σέ προφυλάσσει, ἔστω καί μερικῶς, μπορεῖ νά συλλέξεις ὑψηλότερες ἀνταμοιβές καί νά θερίσεις ἀνέλπιστους καρπούς, ἀλλά εἶναι ἐπίσης πιθανό νά σέ συνθλίψει καί νά σέ ἀπογυμνώσει ἢ ταπεινώσει. “Ἄν ὁ Δημητρίου προτίθεται νά ἐπωμιστεῖ τό ἐνδεχόμενο ἐπώδυνο τίμημα τῆς ἔκθεσής του, τό κάνει ἐπειδή ὑποψιάζεται πῶς τό ρίσκο μᾶλλον θά ὀδηγήσει τή γραφή του σέ μιά ἄγνωστη κατάκτηση.

Μᾶλλον ὅσο κουραστεῖ καί ταπεινωθεῖ ὁ συγγραφέας τόσο θά ξεκουραστεῖ καί θά ἀνυψωθεῖ ὁ ἀναγνώστης.

Παράξενες ἀναγνωστικές εὐχαριστήσεις προσφέρει καί στό ἀμέσως ἐπόμενο βιβλίο του, *Σάν τό λίγο τό νερό* (2008), ἀλλά καί στό πρόσφατο. Σέ αὐτά τά τρία βιβλία ὁ Δημητρίου μοιάζει νά ἀνεγείρει ἕνα αὐτόνομο μυθολογικό σύμπαν, στίς παρυφές τῆς λογοτεχνικῆς περιοχῆς πού ὀριοθετοῦσαν τά προγενέστερα. Τώρα ὁ ὑπαρξιακός ἱλιγγος ἔχει γίνει ψυχική καταλλαγή καί*τά αἰώνια δράματα τῆς ζωῆς, ἐνθουλακωμένα στόν φαῦλο κύκλο τῆς προσδοκίας, τῆς ματαιώσεως καί τῆς ἐνοχῆς, παραμερίστηκαν ἀπό τήν ἀμέριστη διαθεσιμότητα τῶν ἀνθρώπων στήν κάθε στιγμή, πηγῆ ἀνεκλάλητης εὐφορίας. Ἡ «κάθε παρούσα στιγμή ἦταν διευρυμένη, ἐκπληκτική καί αὐτόνο-

μη» καί ἡ ὑποδοχή τῆς ὀλόψυχη. Στίς σελίδες ἀναβάλλει πλέον μιά ζωῆ χάριεσσα καί μεστή, ἐράσματα καί σοφή, δωρική ἀλλά βαθύτατα ἀνέμελη, ἀποκαθαρωμένη ἀπό τόν πόνο καί τό φόβο, ἀπελευθερωμένη ἀπό τήν ἀδιέξοδη ματαιοδοξία, χωρίς ἁμαρτίες καί τή συνακόλουθη ἀγωνία τῆς ἐξιλέωσης, τήν ὀδύνη τῆς μετάνοιας. “Ὅσοι μετέχουν σέ αὐτή διαθέτουν τό χάρισμα τῆς φυσικότητας στό λόγο καί τίς πράξεις τους. Δέν βασανίζονται ἀπό τήν ἀβεβαιότητα οὔτε κυριαρχοῦνται ἀπό τήν ἀλαζονεία τῆς γνώσης. Οἱ ἄλλοτινοί ὀλοφυρμοί, τά πένθη πού κοιμᾶν τιάζαν τίς καρδιές, ἔχουν σιγήσει καί στή θέση τους ἀντηχεῖ ἕνα ἀφειδώλευτο, ὀλοκαρδο γέλιο. Ὡστόσο τά στόματα μελωδοῦν μέ χάρη τόσο τά μοιρολόγια ὅσο καί τά τραγούδια. Ὁ φόβος τοῦ θανάτου ἐξέλιπε μαζί μέ τήν ἔμφοβη ζωῆ. Ἡ παιγνιώδης διάθεση ἐλάφρυνε τά πράγματα ἀπό τίς ἐξουθενωτικές τους διαστάσεις. Ἡ ἀποτυχία καί ἡ κακοτυχία ἀνέκτησαν τό νόημα τους καί καταλογίζονται ἔκτοτε στή μοίρα καί ὄχι στήν ὀλιγωρία τῆς ἀτομικῆς εὐθύνης. Οἱ ἄνθρωποι ἀναπνεύουν ἀνεμπόδιστα, ἔχοντας ἀπαλλαγῆ ἀπό τή θηλιά τῶν κοινωνικῶν, θεσμοθετημένων καθηκόντων καθώς δέν ἐξαρτοῦν πιά ἀπό τήν ἐκπλήρωσή τους τήν ἐγκυρότητα τῆς ὑπαρξῆς τους. Ἡ ξεγνοιασιά εἶναι κοινό δῶρο, τήν ἀπολαμβάνουν καί τή μοιράζονται. Στό γενναϊόδωρο, γαλήνιο βλέμμα τους καθρεφτίζεται ἀσπαιρούσα ἡ φιλαλληλία. Τά ἀβίαστα, ἄσκεπτα ἀγκαλιάσματα ξεστερώνουν τά σώματα καί τίς ψυχές. Ἡ φύση ἀνυψώνεται σέ λίκνο τῆς εὐτυχίας τῶν ἀτόμων, τροφός τους καί ἀπάγκιο, τό μέτρο τῆς ἠθικῆς τους.

Αὐτή ἡ παραδείσια ἀνθρώπινη συνθήκη στά Ὀπωροφόρα τῆς Ἀθήνας προτείνεται σάν τή μύχια ἐπιθυμία ἐνός σαλοῦ τοῦ ἄστεως, ὁ ὁποῖος μέ ἀλλόκοτα σκέρτσα καί καμώματα παλεύει νά ἀποσπάσει τούς συνανθρώπους του ἀπό τόν ἀσήκωτο ἑαυτό τους. Ὁ ἥρωας τοῦ διηγήμα-

τος, τό ὅποιο ἐγκιβωτίζεται στό Ὀπωροφόρα τῆς Ἀθήνας, ὑποστασιοποιεῖται στόν ἀντίποδα τοῦ σύγχρονου ἔθους. Χάριν παιδιᾶς ἄς προσθεῖ πώς στό τέλος τοῦ βιβλίου ὁ συγγραφέας ἀποκαλύπτει πώς πρός στιγμήν σκέφτηκε νά τιτλοφορήσει τό διήγημα «Χαλασμένη βίδα», ἀλλά τό ἀπέφυγε ἀπό τό φόβο τῶν συνειρμῶν. Στήν ὑπερορία ὁ «σουσαμυδαλόμελος» θά ἔχει ἐπίσης συντροφιά ἕναν «βίδο» (ἀπό τό «στραβοκατσάβιδος»), τόν ὅποιο δέν ἐνδιέφεραν καθόλου τά μυστήρια τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά μόνο τῶν μηχανῶν.

Παραδόξως ὁ τρυγητής τῶν ὀπωροφόρων τῆς Ἀθήνας μέ τή φαιδρή παρουσία του μέσα στήν πόλη ἐπιτυγχάνει νά στρέψει τήν προσοχή στήν ἐξίσου φαιδρή, κατά βάθος, ἀσφυξία τῶν ὑπολοιπῶν μέσα στόν ἑαυτό τους, ἀπελπιστικά στενόχωρο γιά τίς πρόσθαρες φιλοδοξίες τους. Ἡ ἰλαρότητά του ἐκρέει ἀπό τή νοσταλγία ἐνός ἀπολεσθέντος τόπου καί χρόνου, νεύοντας πρός τή γῆ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἐξιδανικευμένη ἀπό τή φαντασία καί τό ὄνειρο, ἐξαγιασμένη στή μνήμη. Μιά γῆ πού γεωγράφησε ἡ θλίψη ἐκείνου πού περισσότερο ἀπό ὅποιονδήποτε ἄλλο τή θυμᾶται, τοῦ συγγραφέα, ὁ ὅποιος γνωρίζει πώς δέν θά τήν πλησιάσει ποτέ ξανά, παρά μόνο ἴσως μέ τίς λέξεις, ἐκεῖνες πού κάποτε καρποφόρησαν σέ αὐτή. Ὁ ἥρωάς του ἀναζητᾷ στούς δρόμους ἐνός ἀφιλου τόπου ξεχασμένες συγκινήσεις, μιά ἀρχέγονη ἀνάταση πού ἡ ἀνάμνησή της εἶναι ἐν πολλοῖς φαντασιακή. Ἡ διάτορη ἀπόκλιση του ἀπό τά περίκλειστα, ἀγέλαστα καί πρωτίστως μὴ διαθέσιμα ἄτομα τῆς πόλης ἐντείνει τήν ἐπιθυμία ἐπιστροφῆς στόν παλιό χρόνο, στό πρότερο ἦθος. Ὅσο ἐκεῖνος περιπλανιέται στήν Ἀθήνα δοκιμάζοντας τίς ἀντοχές του στήν ντροπή καί τήν ταπείνωση, ὁ συγγραφέας ἀναμετρεῖται μέ τό δικό του μερίδιο στήν ντροπή καί τήν ταπείνωση στήν προσπάθειά του νά συγκροτήσει τόν

διηγηματογραφικό του χαρακτήρα. Ἡ διαδικασία τῆς συγγραφῆς, ἀνοιχτή στόν ἀναγνώστη, μετεξελίσσεται σέ ἀποτίμηση τῶν σύγχρονων ἠθῶν. Οἱ διερωτήσεις τῆς συγγραφῆς ἐρχονται νά φανερώσουν βαθιές ἀπογοητεύσεις, ριζωμένες στή ζωή καί ὄχι στή λογοτεχνία. Ἡ μερίμνα τοῦ ρέοντος λόγου καί τῆς εὐφωνίας, ἡ λεπτοεργημένη ἀπόδοση τῆς δημώδους γλώσσας, ἡ πάντα ἐπίμοχθη διαλογή τῶν λέξεων καί ἡ συνεχῆς ἀμφιβολία γιά τήν τελική ἐπιλογή, φέρνουν μοιραῖα στό μυαλό τοῦ γράφοντος τό εὐγενές, ἐγγενῶς ποιητικό ἡχόχρωμα πού ἀναπλαθόταν μαζί μέ τόν ἀχό τῆς φύσης. Τότε προσπαθεῖ νά ἀκούσει ξανά τίς λέξεις νά θροῖζον «στό γλωσσικά λιβάδια τοῦ νοῦ ἀπ' τόν ἄνεμο τοῦ χρόνου». Τελικά ἡ γραπτή ἀπόδοση τῆς προφορικῆς ὁμιλίας προκύπτει ἀπό μιά τεχνουργημένη σμίξη καί ἀποτελεῖ τήν ὑψιστή συγγραφική ἐπίτευξη. Ἡ γραφή του ἀποζητᾷ τή μύχια ἔκφραση, τό ψυχικό ἀποτύπωμα πού ἐγκιβωτίζεται στή λέξη, γι' αὐτό ἀγωνιᾷ νά θηρεύσει ἀπό τόν περασμένο χρόνο καθάριους ἤχους, τό κελάρυσμα τοῦ ρυθμοῦ ὅταν ἄδει ἡ ψυχή. Ὁ Δημητρίου πιστεύει μέ πάθος πώς τή «χειροποίητη» ἐκείνη γλώσσα διέρρεε ἡ ἠθικότητα· μιά γλώσσα πού «στόν κοινοτικό τρόπο ζωῆς ἄρδευε τήν ψυχή βαθιά».

Ἦταν λόγος γεμάτος παροιμίες, μεταφορές καί παροιμιώσεις. Μέ κάθε λεξούλα τους, μέ κάθε φράση τους ἤχουσαν στ' αὐτιά τους γλυκίχτες καμπανούλες.

Τήν κέντησαν οἱ ἄνθρωποι στούς ἀπαράλλαχτους αἰῶνες, στίς ἀπαράλλαχτες —ἀπ' τά ἀρχαῖα ἀκόμα χρόνια— κοινές χωριανικές δουλειές.

Στόν τρύγο, στόν ξέφλο, στόν σπάρτο, στό νυχτέριο. Κοινωνικό πρωτίστως δημιουργήμα ἀλλά ὡς ἀντιγύρισμα στό θάμπος τῆς μαγικῆς φύσεως καί φυσικό δημιουργήμα.

Ἐπλασαν τήν γλώσσα ἀπ' τά πουλιά, τά θροῖσματα, τά μπομπουνητά, τούς ἀνέμους, τούς νερόλακκους, τήν σιωπή τῆς θερινῆς νύχτας.

‘Ο λόγος, μελωδικός και λαγαρός, χωρίς όμως να τον νοθεύουν ή πρόθεση και ή επεξεργασία, πήγαζε από την περί ώραιου αίσθηση των ανθρώπων του χωριού. Ήταν ή ήχητική έκφραση των εσώτατων κραδασμών της καρδιάς, ένας ζωικός παλμός πού άπηχοῦσε προαιώνιες δεβαιότητες.

Νόστιμη γλώσσα συνέπεια νόστιμης ζωής, και αντίστροφως.

Ήταν ή χαρίεσσα, παιγνιώδης, πονετική εξέλιξη του άρχαίου και του βυζαντινού λόγου.

‘Ο Δημητρίου δέν χρειάζεται να κάνει παρά ελάχιστους νοητικούς διασκελισμούς για να οδηγηθεί από τή γλώσσα στον κόσμο. ‘Ο ήρωας του άφηγηματος, πλάνης του άστεως, μετωρίζεται ανάμεσα στον πραγματικό τόπο και εκείνον πού άνθοβολεί στή μνήμη. ‘Ο συγγραφέας συλλογίζόμενος και πάλι τήν έγκατάλειψη τής προγονικής κοιτίδας πού γαλούχησε τό νου και τίς λέξεις, δραπετεύει από τό γραπτό του για να περπατήσει τήν ‘Αθήνα στή σκιά του ήρώα του, χωρίς όμως να διαθέτει τή χάρη τής ιλαρότητας. Γύρω του δέν άντικρίζει παρά ανθρώπους βουλιαγμένους στον έαυτό τους, θλιβερούς δεσμώτες τής «άστικής οικογενειακής δημοκρατίας». Στην πεζογραφία του Δημητρίου (κατά πάσα πιθανότητα και στήν άληθινή ζωή) δέν υπάρχει πιό συντριπτικό δεινό από τά οικογενειακά δεσμά. Δέν είναι λίγα τά διηγήματα όπου δεσπόζει ανατριχιαστική ή βαναυσότητα των άδελων, άδήριτων αυτών δεσμών. ‘Υπό τή συγγραφική όπτική ή κοινή στέγη τής πυρηνικής οικογένειας έκκολάπτει άφόρητους συναισθηματικούς δεσμούς, μέ κορωνίδες τή σπαρακτική αγάπη και τό φονικό πένθος, και διαβρώνει εξ άπαλων ονύχων τά άτομα μέ τον ψυχαναγκασμό τής διάκρισης. Στόν άπόρθητο μικρόκοσμο της δημιουργούνται ισχυρές ταυτίσεις πού έξελικτικά έδραιώνουν τήν άδιαφορία και τήν άπώθηση για όλους όσοι

δέν άνήκουν σε αυτόν. ‘Από τό άλλο μέρος, «τό οικογενειακό λίκνο υπερτρέφει τήν σπουδαιότητά μας» και μās αφήνει έκθετους στό κέντρο του σύμπαντος. ‘Από αυτή τή δεινή, έρημη θέση κανένα πλησίασμα δέν είναι πιά έφικτό και τό άτομο παύει να άνοίγεται τόσο στή στιγμή όσο και στον άλλο. Δέν μπορεί να δει τίποτα και κανέναν πέραν των προσδοκιών του, των έγωπαθών του καημών.

‘Η λογοτεχνία παραμένει λειψό αντίστάθμισμα τής ρηχότητας και τής μάταιης συνοφύωσης τής ζωής καθώς και του ρημάγματος του πρωτογενούς λόγου. Είναι ένα τέχνασμα φυγής προς τους έαρινούς λεμμώνες τής μνήμης, ένα ξεγέλασμα τής νοσταλγίας.

Ζωή πού αίρεται λίγο άπ’ τό έδαφος, πού μās άποσπā άπ’ τά νύχια τής άνευχαρίστητης ατομικότητάς μας, μās προσφέρει πλέον ή λογοτεχνία. ‘Η έμπνευση του ενός πού έχει άποδέκτη τον έναν.

Κάθε συγγραφέας για να γράψει αναγκαστικά παραμερίζει τή ζωή και γι’ αυτό έρχεται άναπόφευκτα σε σύγκρουση μέ τό διαρκώς παρόν έρώτημα «εάν ή λογοτεχνία πηγάζει εξ έλλείμματος ή εκ του περισσεύματος».

‘Ισως και τά διηγήματα να είναι άποτελέσματα πράξεων πού δέν τολμήθηκαν, ζωής πού δέν κύλησε.

Στό διήγημα «Σχολείον» τής τελευταίας του συλλογής, *Τά ζύγια του προσώπου* (2009), ό Δημητρίου άναμετρείται ξανά μέ αυτό τό έρώτημα, διερωτώμενος παιγνιωδώς και μέ διάθεση άθωωτική προς έαυτόν, μήπως ή έλλειψη άντανακλαστικών άπέναντι στίς προκλήσεις, ευχάριστες και δυσάρεστες, τής καθημερινής ζωής άντισταθμίζεται μυστικά μέσω τής γραφής. ‘Επειδή ή άπάντηση έναπόκειται στήν άποκλειστική του ευχέρεια, τό μόνο πού μπορεί να ειπωθεί έδω είναι πώς ή διηγηματογρα-